

DONDERDAG 29 NOVEMBER 2012

CORNELIS LEIJZING 2012

MR.DRS. ATZO NICOLAÏ

KENNIS ALS DUURZAME

BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE
ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS,
MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

STICHTING KENNISTRANSFERCENTRUM FLEVOLAND

**VERSLAG VAN DE
CORNELIS LEIJ LEZING 2012,
GEHOUDEN OP 29 NOVEMBER 2012
IN THEATER & CONGRESCENTRUM
AGORA IN LEIJSTAD**

Thema

Kennis als duurzame brandstof. De transitie van de fossiele economie naar de bio-based economy: wie klein is, moet slim zijn en groot denken

Spreker van de lezing

Mr. drs. A. (Atzo) Nicolai, president Koninklijke DSM Nederland en oud- Tweede Kamerlid/ staatssecretaris/minister

Overige sprekers

De heer ir. J.A. Agema, directeur Nieuw Land Erfgoedcentrum (gespreksleider)

De heer L. Verbeek, commissaris der Koningin in Flevoland

Mevrouw dr. ir. I. Mastenbroek, eigenaar IMagribusiness-advies (co-referent)

De heer Agema: Dames en heren. Wat moet het voor een theaterdirecteur toch fijn zijn om dag in dag uit een volle zaal te hebben. Gisteravond was hier nog een groot gala, 'Sta op tegen kanker'. Mensen die televisie hebben gekeken, hebben het waarschijnlijk niet kunnen missen. Vannacht is er heel hard gewerkt en nu is deze locatie geschikt gemaakt voor de Cornelis Lely Lezing. Ik denk niet dat we in de zes keer dat we deze lezing gehouden hebben zo veel belangstelling hebben mogen tegenkomen. We zijn daar heel erg trots op.

Ik wil u heel hartelijk welkom heten bij deze 6e Cornelis Lely Lezing. Er zitten veel gedistincte gasten in de zaal. Die wens ik allemaal heel hartelijk welkom. Ik wil graag één uitzondering maken. Het heet de Cornelis Lely Lezing. We hebben al vaker van zijn belangstelling gewag kunnen maken, de kleinzoon van Cornelis Lely, Jan Lely is bij ons in de zaal. Heel hartelijk welkom.

Deze 6e Cornelis Lely Lezing is een initiatief van de Stichting Kennistransfercentrum Flevoland en Nieuw Land Erfgoedcentrum. Een jaarlijkse lezing van prominente en deskundige Nederlanders over algemene bestuurlijke thema's met een directe relatie tot Flevoland. Met deze lezing willen we een bijdrage leveren aan en reflecteren op de kennisontwikkeling in het algemeen en specifiek in relatie tot Flevoland.

Wie weet er meer over Flevoland dan onze commissaris van de Koningin Leen Verbeek. Ik wil graag aan hem het woord geven om een inleiding te geven op de daadwerkelijke lezing.

De heer Verbeek: Ook namens mij hartelijk welkom. Ik vind het inderdaad leuk om te zien dat het publiek groeit door de jaren heen.

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF, DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

In de voorbereiding naar deze bijeenkomst be kroop mij een gevoel waarvan ik dacht: daar moet ik nog een keer over nadenken, want in de reeks die ik heb meegemaakt, was de vraag die ik voorafgaand aan de bijeenkomst het meest kreeg: hoe gaat het nu toch verder met Flevoland. Elke keer gebeurt er landelijk weer iets waardoor die vraag gerechtvaardigd was. Het lijkt wel of deze bijeenkomst die discussie alleen maar aanjaagt, want elke keer als we zo'n bijeenkomst hebben, staat dat weer prominent op de agenda. U doet iets met z'n allen waarvan ik niet helemaal zeker weet of ik daar gelukkig mee ben.

Ik keek naar de titel van de lezing: kennis als duurzame brandstof, de transitie van de fossiele economie naar bio-based economy: wie klein is, moet slim zijn en groot denken. Ik heb een voorstel om die titel iets te veranderen. Laten we daarvan maken: kennis als duurzame brandstof, de transitie van de Zuiderzeebodem naar een bruisende economie: wie klein is, moet slim zijn en groot denken. Als u die metafoor straks even gebruikt bij de lezing van de heer Nicolaï, dan helpen we elkaar misschien een beetje. Dan zou het aardig zijn als ik volgend jaar, als er weer een Cornelis Lely Lezing is, iets meer kan vertellen waar dat staat in die discussie.

U weet allemaal dat in de regeringsverklaring wederom is opgenomen, dat er een Noordvleugelprovincie zou moeten komen. Daar ontkomen we niet aan, dat staat er letterlijk in. Ik heb inmiddels al contact met de minister gehad en die is echt ervan overtuigd, zoals een minister ook betaamt in een startend kabinet, dat hij dat gaat realiseren. Dat hoort ook zo. Zoals ieder kabinet bij het

aantreden ervan overtuigd is dat ze daar vier jaar zitten. Dat denkt dit kabinet ook en dat hoort ook zo. De tijd moet leren of dat gaat lukken. We zien ook wel dat in de eerste besprekingen ook een minister moet erkennen, dat hij zich eerst moet verdiepen in de vraag: wat is dat eigenlijk voor een agendapunt. Daar is hij overigens heel eerlijk in.

In de Wet Arhi, een wet die regelt hoe zo'n procedure gaat, staan een paar interessante dingen. Daarover moet echt in Den Haag nog nagedacht worden hoe we daarmee om moeten gaan. Ik zal u een voorbeeld geven. In de Wet Arhi staat dat als een gemeente of provincie in een herindelingsproces zit, de verkiezingen voor, in dit geval, die provincie moeten gelden voor de nieuwe situatie.

Je gaat dus niet lopende de procedure verkiezingen organiseren. Dat betekent dat als het kabinet dat zou beslissen, en ze zegt dat te gaan beslissen, de Wet Arhi waarschijnlijk in januari in werking wordt gesteld en dat de provinciale verkiezingen die gepland staan in 2015 zeer waarschijnlijk niet zullen doorgaan. Die gaan pas door als de procedure is afgewandeld. Dat is een interessant gegeven, want dat betekent dat de nieuwe Eerste Kamer ook niet kan worden samengesteld. Er zijn leden in het kabinet, ook van mijn politieke partij, die zelf een strategie in hun portefeuille hebben bedacht: laten we een aantal werkzaamheden goed ontwikkelen en goed uitwerken, maar tegen de tijd dat we met een wet naar de Eerste

**LATEN WE ERVAN MAKEN:
KENNIS ALS DUURZAME
BRANDSTOF, DE TRANSITIE
VAN DE ZUIDERZEEBODEM
NAAR EEN BRUISENDE
ECONOMIE: WIE KLEIN IS,
MOET SLIM ZIJN EN GROOT
DENKEN.**

Kamer moeten, sturen we er zo op aan, dat die wet in de nieuwe Eerste Kamer moet worden behandeld. Stel nu, dat die nieuwe Eerste Kamer in deze kabinetsperiode niet ontstaat. Hoe gaan we daarmee om? Omgekeerd is het zo, dat volgens de Wet Arhi, daar kunnen we niets aan doen in deze situatie, het voorstel tot herindeling in de Eerste Kamer behandeld móet worden. Anders kunnen we geen verkiezingen organiseren. Dus de huidige Eerste Kamer zoals die nu is samen-

gesteld, moet een besluit nemen of de herindeling moet doorgaan of niet. Heel recent, dat is een aardig voorbeeld, heeft de huidige Eerste Kamer de herindeling behandeld van de gemeente Renswoude, in Utrecht. 1500 inwoners die redelijk duidelijk hadden laten blijken dat ze in overgrote meerderheid zo niet in absolute meerderheid, daar niet echt

van gediend waren. De Eerste Kamer heeft gezegd: in de Wet Arhi staat dat draagvlak bij de betrokkenen in het gebied een voorwaarde is voor herindeling. Laten we nu even bij handopsteken toetsen. Wie van u is vóór herindeling van Flevoland in de Noordvleugel? Niet echt een meerderheid. Dus we hebben nog wel wat vraagstukken te behandelen met elkaar.

Nu is het zo, en we gaan binnenkort met Provinciale Staten daarover in gesprek en dat manifesteert zich hier misschien ook wel in de zaal in degenen die voor en tegen zijn, dat het weinig zin heeft in dit soort procedures om standaard te roepen: ik ben 'teugen'. Er zijn wel partijen die dat graag doen, maar

over het algemeen is dat niet echt effectief. Je zult wel degelijk bereid moeten zijn om inhoudelijk dat gesprek aan te gaan. Op dit moment ligt er in Flevoland politiek gezien een coalitieakkoord met de titel: Flevoland zelfstandig en uniek. Dat is op zijn minst het vertrekpunt van de discussie. Wij zijn er trots op dat we zelfstandig zijn, we vinden dat we uniek zijn. Als ik kijk naar de verandering net van de titel van de lezing, dan vinden we ook dat we nog wat te doen hebben en we denken dat we dat nog kunnen ook. Dus er moet wel een heel goed verhaal komen, wil u, en dan zeg ik even 'u' naar Den Haag, ons ervan overtuigen dat het voor dit gebied beter is om het anders te organiseren. Wat zijn dan de voordelen die u ons te bieden hebt, waardoor wij eventueel te overtuigen zouden kunnen zijn en zeggen: nu worden we er wel echt beter van. Dat verhaal is nog niet gemaakt en daartoe zullen we de minister en het kabinet uitdagen: kom nu met een argumentatie en kom met een beleid waardoor u ons aan het aarzelen brengt: ja, dat is een wezenlijke verandering ten opzichte van de bestaande situatie en dat creëert zo veel mogelijkheden die we nu niet zouden hebben, waardoor wij denken: daar worden we met zijn allen echt veel beter van. Dat is de wijze waarop daarover op het ogenblik in Gedeputeerde Staten nagedacht en gesproken wordt. Die uitdaging wordt ook neergelegd in Den Haag en we zullen kijken wat er gebeurt. Ik vermoed zo maar dat de lezing van de heer Nicolai ons nog een paar leuke instrumenten aanreikt in die metafoor, hoe we daar vervolgens in kunnen handelen. Ik ga daar met belangstelling naar luisteren.

De heer Agema: Dank je wel, Leen Verbeek. Dan introduceer ik graag de spreker voor de

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

Cornelis Lely Lezing, mr. drs. Atzo Nicolai. Hij studeerde staatsrecht en bestuursrecht en politicologie. Vandaar die twee titels. U kent hem natuurlijk als VVD Tweede Kamerlid, maar vooral als staatssecretaris voor Europese Zaken in Balkenende I en II en als minister van Bestuurlijke Vernieuwing en Koninkrijksrelaties in het kabinet Balkenende III. Als directeur van het Erfgoedcentrum vind ik het natuurlijk ook erg interessant dat hij cultureel nogal actief is geweest. In het verleden was hij algemeen secretaris van de Raad

voor de Cultuur. Hij heeft ook vrij veel bekendheid gekregen als voorzitter van de Raad van Toezicht voor het ooit gewenste Nationaal Historisch Museum. Hij is nu voorzitter van de Raad van Toezicht van de Universiteit van Amsterdam en in het dagelijks leven president van DSM Nederland. De titel, Leen Verbeek heeft daar al op ingeschoten: kennis als duurzame brandstof. Ik wil graag de heer Nicolai het woord geven.

De heer Nicolai: Dank voor de aardige aankondiging en goed om hier te zijn. Ik vind het een hele eer om hier de jaarlijkse Cornelis Lely Lezing te mogen houden. Ik doe dat met plezier en ook met een aardig onderwerp,

een aardig thema wat mij betreft. Dat zal niet zo erg veel met herindelingsdiscussies te maken hebben in de bestuurlijke sfeer, maar ik begrijp dat ik mijn lezing inhoudelijk wel een beetje moet aanpassen en extra toegesneden moet laten zijn op deze regio; wat ik met plezier doe. Dan neem ik de trefwoorden maar even over die de commissaris mij zojuist voorhield: transformatie, of dat nu van de Zuiderzeebodem is naar een bruisende economie of een bedrijf als DSM. Daar ga ik graag het nodige over vertellen, als voorbeeld van transformatie van oude economie naar nieuwe economie, fossiele economie naar bio-based economy. Of, om andere trefwoorden te gebruiken die hier denk ik bekend zijn als toch een provincie met ambitie, duurzaamste regio, duurzaamste provincie: groen en groei. Dat gaat fantastisch samen, dat ga ik u uitleggen.

Transformatie. Dat is misschien een aardig trefwoord voor deze provincie en ook een aardig trefwoord voor het bedrijf waarvan ik directeur Nederland ben, DSM. U weet waarschijnlijk waar DSM lang geleden vandaan komt. De Dutch States Mines, de Dienst Staatsmijnen. We komen uit de grond, uit de mijnbouw. Fossiel, en vervuilender zeg ik erbij, kun je het ongeveer niet hebben. Dat ziet u hier mooi aan de logo's. De drie fases, of vier fases zou je zelfs kunnen zeggen, van DSM dat een bedrijf is als voorbeeld, waar ik weinig andere voorbeelden van ken, die zo zichzelf opnieuw hebben uitgevonden een

OP DIT MOMENT LIGT ER IN FLEVOLAND POLITIEK GEZIEN EEN COALITIEAKKOORD MET DE TITEL: FLEVOLAND ZELFSTANDIG EN UNIEK. DAT IS OP ZIJN MINST HET VERTREKPUUNT VAN DE DISCUSSIE.

paar keer, omdat de wereld verandert en we daar op een andere manier op willen gaan inspelen. We begonnen onder de grond, in de mijnen. Op een gegeven moment hebben we de slag gemaakt, en dat was ten tijde van de malaise in de mijnbouw, naar de bulkchemie, petrochemie, restproducten van wat je in de mijnbouw tegenkomt. Daarna hebben we de slag gemaakt naar fijnchemie, dat was weer een nieuwe fase. Bijna geen bulk meer in ons portfolio als bedrijf. De laatste stap, en dat is

wat we nu zijn, heet heel mooi: life sciences en material sciences. Het valt niet precies te vertalen. Ik ga straks meer zeggen over wat dat betekent, maar grofweg doet DSM nu slimme duurzame materialen aan de ene kant en aan de andere kant voeding, ingrediënten voor voeding, voedsel, gezondheid en farma, en dat dan weer samen met

enige overlap. Drie keer uit onze as herrezen. Nu gebruiken wij dit als onze placemat. Dit verklaart wat wij als DSM willen doen, maar het zegt ook iets, en daarom vind ik het aardig om dat hier voor te houden, over wat er volgens mij voor een deel in de wereld aan de hand is en waar je je met verschillende partijen op zou kunnen richten, want daar begint het. Wij zijn begonnen als bedrijf met te kijken: wat zijn nu de grote problemen die er in de wereld op ons afkomen in de komende generatie? Grote vraagstukken op deze planeet. U kent de problemen. Die hebben te maken met global shifts, met klimaatverandering, met energie, met de eindigheid en andere problemen van

8 fossiele brandstof, met het ouder van mensen, met ondervoeding, met meer vraag naar gezondheid. Dat zijn de grote ontwikkelingen de komende generatie op onze planeet. Wat wij willen doen als bedrijf is kijken hoe wij met de kennis en ervaring die wij hebben, als science based company, kunnen inspelen op die grote vraagstukken.

Wij hebben daarvoor vier wat wij noemen growdrivers, groeidrijvers, geformuleerd. Wij concentreren ons op de high growth economies. Dat is niet hier en ook niet in de rest van Europa helaas, maar dat is China, en Brazilië met name. Innovatie als groeidrijver. Duurzaamheid, in feite het belangrijkste trefwoord voor wat ik vanmiddag graag aan u voorhoud. En als laatste acquisities en partnerships. Over partnerships kom ik nog apart te praten, omdat dat ook in Nederland een heel interessante ontwikkeling is, heel breed denk ik. Acquisities zien we wat minder bij DSM in Nederland, maar wel heel veel daarbuiten. Als u dat een beetje volgt in de krant, er gaat niet snel een paar maanden voorbij zonder dat wordt aangekondigd dat DSM ergens een vrij grote overname doet. Die zitten over de hele wereld, in de Verenigde Staten, Zuid-Amerika, Azië. Dat zijn overnames die allemaal passen in: hoe kunnen wij de boel bundelen om op die grote vraagstukken in te spelen.

Onze missie. Ik zal hem niet helemaal voorlezen, maar het is meer dan een slogan boven het bed. Het is wat ons motiveert om enthousiast ons werk elke dag te doen, de mensen bij DSM.

Iets meer inzoomend op dat life sciences en material sciences, wat toch enigszins vage begrippen zijn vind ik zelf. Wij zitten

heel actief in de sfeer van de gezondheid. Wij zitten in voeding en voedsel, dat gaat om voedsel voor mensen, ingrediënten daarvoor, nutrition, en diervoedsel. Wij zijn één van de grootste in vitamines ter wereld. In antibiotica een belangrijke speler in de wereld. Vooral zitten wij in dat soort ingrediënten, die toegevoegd kunnen worden aan voeding om voeding gezonder te maken. Verder doen we heel veel dingen in de sfeer van materialen en dan vooral de slimme, duurzame materialen en ook renewable, dus hernieuwbare materialen.

We zijn een wereldwijd bedrijf. Begonnen in Limburg, waar de mijnen waren. We zitten ondertussen in Nederland op een aantal plekken, maar vooral heel groot in de wereld. Zo'n 23.000 mensen over alle werelddelen. Ik zoom nu even in, want dat is denk ik aardig voor de discussie hier, op wat wij in Nederland zijn en doen. In Nederland beschouwen wij ons als gebaseerd op drie pijlers.

Roots and culture. Wij zijn en blijven wat mij betreft een in Nederland geworteld bedrijf. Daar is altijd discussie over bij multinationals. Ik denk dat het belangrijk is dat je je wortels koestert, hoezeer je je vleugels ook uitslaat. Ook iets van de Nederlandse cultuur houden we vast, hoe wereldspeler we ook worden. Innovatie. Dat heeft alles te maken met kennis als duurzame brandstof, en ook productie; wij doen nog veel productie. Ik zal u enigszins een beeld geven van wat zo'n wereldspeler in ons land doet. Van de 23.000 mensen zit ruim een kwart in Nederland; ruim 6000. Heel interessant voor waar we het vanmiddag over hebben, is dat je ziet dat 1 op de 10 mensen die bij een bedrijf als DSM werken, in de R&D, onderzoek en ontwikkeling en innovatie zitten, wereldwijd. Dat is veel. We

zijn een heel innovatief bedrijf. In Nederland is dat 1 op 4, dus meer dan twee keer zoveel doen we als DSM aan onderzoek en ontwikkeling in Nederland. Dat is niet toevallig. Niet

Nederland te benadrukken. We mogen nooit denken dat we alleen maar naar de dienstenkant zouden kunnen gaan. Je kunt ook niet denken dat je alleen maar innoveert als je

alleen omdat we hier zijn ontstaan, dat is ook omdat de omstandigheden in Nederland wel degelijk goed zijn als het gaat om innovatie. De helft van de investeringen die wij vorig jaar gedaan hebben in de sfeer van innovatie viel neer in Nederland. Productie. Iets minder het onderwerp van nu, maar ik wil elke gelegenheid gebruiken om het belang van productie in een land als

niet produceert. Je moet wel iets innoveren, namelijk dat wat je produceert. Dus vergeet alsjeblieft niet dat je ook industrie nodig hebt om als economie te kunnen overleven. Wij doen bij origin, dus herkomst, inderdaad nog een derde in Nederland. Dat is veel. Je ziet overigens wel dat qua markt een bedrijf als DSM, en dat geldt voor meer multinationals, het daarvan niet moet hebben en ook zeker

niet van de groei. De groei van markten zit echt niet hier, maar mijn stelling is: houd wel die productie vast.

Een kort overzicht van waar we zoal zitten. We zitten niet in deze mooie provincie, maar verder in ongeveer de helft wel. Het meeste zit in Limburg. In Delft zit het oude Gist-Brocades. Dat is ook al lang van DSM; een grote vestiging.

Dan de Triple P. Dat wordt heel vaak gezegd, maar het is mooi om te zien hoe een bedrijf als DSM daar écht werk van maakt. Triple P: planet, profit, people. Wij zijn daar koploper in, in ieder geval in de sustainability. Er bestaat een Dow Jones Sustainability Index. Ons streven is om daar steeds wereldwijd als eerste op uit te komen. Dat lukt meestal wel. Een enkele keer zijn we tweede. Dat vinden we dan jammer, maar dan zijn we nog steeds één van de eerste twee wereldwijd in onze sector op de Dow Jones Sustainability Index. Dat houd je niet zomaar. Dat is niet het verhaal wat je vertelt, dat heeft te maken met vrij nauwkeurige targets die door die Dow Jones Sustainability Index worden gehanteerd als criteria om op zo'n plek te komen. Dat correspondeert ook met een aantal interne ambities die wij hebben. Wij willen vooroplopen in Eco Plus. Eco Plus betekent niets anders dan dat je nog meer milieuverantwoord duurzaam producten hebt en produceert dan je concurrenten. Dus als de hele wereld het beter doet, moet je daar nog weer op vooruitlopen. Dat is een dynamisch en verschuivend target en nogal een hoge ambitie. Wij hebben nu 90% van de producten in ontwikkeling Eco Plus laten zijn en zo'n 40%

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

van het commerciële portfolio draagt al bij aan Eco Plus.

Ik kom steeds dichterbij de bio-based economy. Ik heb begrepen dat in de reactie op mijn verhaal, juist in deze sfeer een aantal opmerkingen gemaakt zullen worden. Voor ons is de bio-based economy, dus de biogebaseerde economie, cruciaal. Wij denken dat het één van de grootste uitdagingen is van deze tijd en ook één van de mogelijkheden is voor een bedrijf als DSM en voor heel veel andere bedrijven, om daar slim op in te spelen. Het aardige van in de voorhoede zijn van daarop slim inspelen, betekent dat je vooral de planet vooruithelpt. Als je het goed doet, dan profiteren het bedrijf en de werknemer daar ook van. Dan heb je ook die andere twee P's op een goede manier in beeld. Dat is misschien zelfs wel voor een deel, is mijn indruk ondertussen, de verklaring van het relatieve succes van een bedrijf als DSM. Want DSM heeft het natuurlijk moeilijk zoals de meeste bedrijven, maar relatief doet DSM het niet slecht door de jaren heen. Wij hebben een combinatie kunnen laten zien, waarin we de afgelopen 10 jaar ongeveer de hoogste stijger op de AEX zijn en tegelijkertijd één van de duurzaamste bedrijven.

Misschien is het geheim van de verklaring hoe je succesvol kunt zijn als bedrijf wanneer je je aanpast en richt op problemen, dat voor ons die hele duurzaamheid niet iets is wat we erbij doen, niet een soort morele verplichting die we voelen om ook iets voor de wereld te doen. Nee, als ik het plat zeg: wij verdienen geld met duurzaamheid. Wij maken producten waar de wereld behoefte aan heeft, die misschien iets duurder zijn maar wel beter en die gekocht worden ook omdat

er op een slimme manier door overheden op wordt ingespeeld, wat ook weer aantrekkelijk is voor het bedrijf zelf. Daarom is duurzaamheid, maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen voor een bedrijf als DSM niet iets wat we erbij doen, maar wat in onze producten zelf zit. Om daarvan een heel belangrijke te noemen, dat is de discussie die u kent, het belang van de biobrandstof. Biobrandstof betekent dat je van plantenmateriaal brandstof maakt, maar daar komt meteen die grote, moeilijke discussie om de hoek kijken, dat als dat van eetbaar plantenmateriaal is, je dus concurreert met voeding, wat evenzeer één van die grote uitdagingen is. Een wereldbevolking die in 20 jaar stijgt naar 9 miljard en die mensen willen allemaal beter eten dan we nu gemiddeld eten. Dat kan tot een enorme botsing leiden. Wat wij als DSM doen, is ons concentreren op die zogenaamde tweede generatie biobrandstof. Dat is in feite niets anders dan: maak alleen gebruik van het niet eetbare deel van de planten. Dus niet van de maïskorrels, maar van de stengels van de maïs. Dat is het hele verhaal van de tweede generatie biobrandstof. Daarin proberen wij voorop te lopen, maar er zijn gelukkig meer bedrijven die zich daar steeds meer op concentreren.

Dat brengt me op iets anders. Wij zijn als DSM zojuist een grote joint venture aangegaan in de Verenigde Staten, Poet heet dat bedrijf daar, op het gebied van biobrandstof. Dat is kennis die we vooral in Nederland, in Delft in

DAAROM IS DUURZAAMHEID, MAATSCHAPPELIJKE VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN VOOR EEN BEDRIJF ALS DSM NIET IETS WAT WE ERBIJ DOEN, MAAR WAT IN ONZE PRODUCTEN ZELF ZIT.

dit geval, ontwikkelen en blijven ontwikkelen. Die kennisontwikkeling blijft hier dus wel, maar de markt is daar. De markt is daar om een paar redenen. De markt is daar omdat je logistiek makkelijker grote hoeveelheden landbouwafval kunt gebruiken. De markt is daar omdat er veel mensen zijn die brandstof nodig hebben. Maar ook om een andere reden, namelijk omdat de overheid in Amerika wel degelijk een heel interveniërende rol speelt door subsidies erbij te leggen, door

bijmengverplichting daarbij te leggen meer dan we in Nederland en Europa doen. Dat creëert gezamenlijk een markt waardoor wij die stap kunnen gaan zetten om naar tweede generatie biobrandstof te gaan.

Dit is ongeveer het beeld van wat renewable energy is; bio-based economy.

Uiteindelijk, als je daar

helemaal doorheen kijkt, zou het zelfs een heel nieuw paradigma worden van onze hele economie. In feite ga je uiteindelijk toe naar allemaal hergebruik, wat in allerlei opzichten een totale shift in je samenleving teweeg zou kunnen brengen. Dit zijn grofweg de stappen die je daarvoor doorloopt. Je begint met het landbouwafval en je eindigt met energy, maar ook met nutrition en met materialen. Dat is nog weer een andere ontwikkeling die bij DSM actief wordt opgepakt. Je kunt uit al dat plantaardige materiaal ook dingen maken. Je kunt tegenwoordig bruggen slaan met maïs, van maïs gemaakt, als voorbeeld. Dus ook in de materialensfeer zijn er heel interessante ontwikkelingen, die nog niet allemaal

vermarkt zijn, want daar heb je nog een paar andere omstandigheden voor nodig, maar die wel de beweging inzetten naar meer hergebruik van al je materiaal. U kent gist en enzymen. Dat zijn precies de materialen die eerst het plantaardig materiaal kunnen afbreken en vervolgens kunnen omzetten in de bio-ethanol die je nodig hebt voor biobrandstof.

Als u naar de wat langere termijn kijkt, de echt langere termijn, dan ziet u dat het maar een kleine oprisping is in de geschiedenis van de mensheid, van de beschaving, dat wij leven van fossiele brandstoffen. Het is pas sinds 1850 dat we fossiele brandstoffen zijn gaan gebruiken, daar voor leefden we van het land, en over een eeuw zijn ze op. De meningen van de deskundigen daarover lopen uiteen over wanneer dat zal zijn, maar ze raken op. Ze worden schaarser, ze worden nu al veel duurder. Al die fossiele brandstoffen leiden tot veel geopolitieke spanning zoals iedereen weet. En ze raken op. We zijn nu voor 80% afhankelijk van die fossiele grondstoffen, maar we moeten ons voorbereiden op een overgang, eigenlijk weer terug naar leven van het land. Dat is wat mij betreft bio-based economy. Zoals gezegd, zie het een beetje ruim, begrijp dat we ons bijtijds moeten voorbereiden op deze overgang.

Hier ziet u nog in het kort de stappen die je moet zetten. Wat ik zei, het zit in het afbreken van plantaardig materiaal. Als niet-chemicus, wat ik ben, stel ik mij altijd voor dat je dat wel kunt begrijpen, hoe harder het materiaal, hoe houtachtiger het wordt, hoe moeilijker het is om af te breken, hoe slimmere techniek je daarvoor nodig hebt. Met enzymen kun je een eind komen en

vervolgens heb je de gisten nodig om daar de bio-ethanol van te kunnen maken.

Dit heb ik u al voorgehouden. Het verhaal van POET, dat ook te maken heeft met het verhaal over het belang van een slim spel tussen innovatieve ondernemingen en slimme overheden. Wij hebben ten behoeve van de techniek, die ik net beschreef, om biomateriaal te gebruiken dat niet concurreert met het eetbare deel, een pilot facility, een proeffabriek opgezet in Delft. Dat is een grote happening geweest. Misschien herinnert u het zich als ik u dat schets. Een half jaar geleden heeft DSM aangekondigd €100 miljoen te gaan investeren in innovatie en R&D in Nederland. Dat haalde toen alle voorpagina's, omdat het zo anders is dan het beeld dat Nederland is. Het is te duur, is niet concurrerend, multinationals trekken allemaal weg uit Nederland zodra ze maar kunnen. Om die reden haalde het het nieuws dat een multinational, die op zich inderdaad kan kiezen waar je het doet, anders dan het midden- en kleinbedrijf vaak, toch ervoor kiest om dat in Nederland te doen. Eén van die dingen was de bioproces facility in Delft.

Een andere, en dan kom ik echt op de samenwerking, is in Limburg waar we Chemelot hebben. Het begrip Chemelot Campus is zo langzamerhand ook over de grens bekend aan het raken. Dat is een heel fraai voorbeeld, één van de mooiere voorbeelden, van echt een gelijkwaardige samenwerking tussen drie partijen. We praten vaak over de triple helix, de gouden driehoek. Dan bedoelen we overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen; universiteiten, hogescholen e.a.. Daar praten we veel over, er gebeurt ook steeds meer, maar de Chemelot samenwerking in Zuid

Limburg is een heel mooi voorbeeld, waar aan wij als DSM hard getrokken hebben. Het is dit jaar officieel opgericht. Het draait nu ook als samenwerkingsverband. Het is een nauwe samenwerking met zowel de provincie Limburg, die daar geld, energie en betrokkenheid in stopt, als met de Universiteit van Maastricht. Via de Universiteit van Maastricht ook weer breder met andere kennisinstellingen, niet alleen in Limburg

maar ook met de TU Eindhoven en andere universiteiten. Er staat geen hek omheen, het is juist bedoeld om via die drie poten de verdere wereld in te kunnen gaan. Zoals DSM ook staat voor een veel breder bedrijfsleven dat actief is in die regio. Ik ben ervan overtuigd dat dit de toekomst heeft, dat dit de kernpunten zijn waar de economie weer kan aantrekken. Wat je hier namelijk doet is volledig focussen op innovatie, volledig focussen

ook op duurzaamheid, dat zijn de trefwoorden die hier spelen, waarbij je de drie partijen in ieder geval in beeld hebt; overheden die een belangrijke rol moeten spelen, bedrijfsleven en kennisinstellingen, en ook: van groot tot klein. DSM is dan de grote speler, die dit trekt, maar er zit in toenemende mate midden- en kleinbedrijf in zo'n samenwerkingsverband daar én, en dat vind ik heel belangrijk: venturefund, uitvinders. Mensen in de garage die

wij als DSM, maar er moet ook buiten het bedrijf ruimte voor zijn. Bij het Chemelot initiatief hoort een heel groot venturefund, dat we deze maand hebben opgericht, van €50 miljoen. Het gaat om grote bedragen. Daar kan een starter geld krijgen om zijn idee proberen van de grond te krijgen.

Ik denk dat in dat soort samenwerkingsverbanden de toekomst zit. We kennen al de High Tech Campus in Eindhoven en er zijn heel veel van dit soort initiatieven in het klein. De grootte maakt niet eens zo veel uit. Wat volgens mij vooral uitmaakt is de aard. Is het gericht op innovatie, is het gericht op duurzaamheid, en zijn die drie verschillende partijen daar op de goede manier bij betrokken. In het geval van Chemelot gaat het ook om groei, werkgelegenheid, niet onbelangrijke getallen. Direct een groei van zo'n 1100 naar zo'n 2500 mensen in een jaar, puur doordat je bedrijvigheid aantrekt, studenten met nieuwe initiatieven of spin-offs uit grotere bedrijven. Nog even los van wat er überhaupt in de regio verder nog aan spin-off plaatsvindt. Om u een beetje een beeld te geven van de diversiteit van wat er op zich op niet eens zo'n heel grote site plaatsvindt, hier wat bedrijven die daar actief zijn.

Dan kom ik al min of meer aan mijn laatste deel van wat ik u graag voorhoud en waarvan ik denk dat we elkaar nodig hebben en waarbij iedereen in verschillende rollen kan bijdragen aan waar we volgens mij naar op zoek zijn en moeten zijn: duurzaamheid, innovatie, partnerships. Die drie trefwoorden. Ik heb geschetst de gouden driehoek en het belang daarvan. Ik heb al eens eerder betoogd dat het eigenlijk geen driehoek is. We vergeten een belangrijke poot daarbij,

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

die in toenemende mate een constructieve, slimme rol speelt. Dat zijn de NGO's, de niet gouvernementele organisaties. Dat kan van World Food Program, Greenpeace tot een meer plaatselijke actiegroep zijn. Mijn ervaring binnen DSM is dat er steeds meer samenwerking plaatsvindt ook met die vierde partij. Dan zou je dus in feite moeten spreken over een vierkant in plaats van een driehoek. In de tweede plaats zou je wat mij betreft niet moeten spreken over een golden triangle maar over een green square, omdat in essentie al dit soort samenwerking op die duurzaamheid gericht zou moeten zijn. Die samenwerking gaat ver.

Nog even over die vierde factor waar ik niet zo veel over gezegd heb, de NGO's. Een bedrijf als DSM werkt nauw samen met het World Food Program, dat het gigantische probleem probeert aan te pakken van 2 miljard mensen met ondervoeding. Er sterven meer mensen aan ondervoeding dan aan de meeste ziektes. Dat zit niet alleen in pure honger maar ook in slechte voeding. Malnutrition, voeding met te weinig voedzame ingrediënten. DSM is daar nu net de meester in. Wij kunnen rijst fortificeren, wij kunnen ingrediënten aan rijst toevoegen waardoor al eet je bijna alleen maar rijst, wat niet gezond is, je toch een veel voedzamer rijst hebt, waardoor je niet later gebreken krijgt en wel gewoon naar school kunt zonder dat je ziek bent. Wij werken samen met het World Food Program om daar heel nuttige dingen te doen. Dat zijn vooral dingen die belangrijk zijn voor de wereld, de planet, maar wij denken natuurlijk als bedrijf: het is ook goed om onze kennis te gebruiken, wij leren ook weer markten kennen, dus het mes mag wat ons betreft aan allebei de kanten gaan snijden. Veel directer, bij huis,

landbouw heeft natuurafval. Het kost nu alleen maar geld voor Natuurmonumenten, het moet afgevoerd worden, verbrand worden. Wij denken als DSM, en er zijn gelukkig meer bedrijven: geef dat maar aan ons, wij kunnen dat omzetten in iets anders. Hergebruik van plantaafval. Kun je direct met natuurorganisaties elkaar vinden.

Niet zo heel lang geleden was er een bio-based manifest van een heleboel groene

organisaties én een aan-

tal bedrijven, dat we in DSM met zijn allen hebben ondertekend. Ik zie hier een heel grote verschuiving ten opzichte van één generatie geleden, zo'n 20, 30 jaar geleden, waar traditioneel het bedrijfsleven vaak tegenover de NGO's stond, met macht en

tegenmacht; het model dat we hanteerden vanaf de jaren 70. Daar zie ik nu

een veel constructievere houding van beide kanten. Een bedrijfsleven dat zich steeds meer op die omgeving gaat concentreren, dat steeds meer verantwoordelijkheid neemt in de sfeer van duurzaamheid. NGO's die op een steeds slimmere manier denken: als we nu niet alleen maar aan de zijlijn staan te roepen, maar er middenin zitten om mensen op hun verantwoordelijkheid te wijzen en ideeën aan te reiken, dan kom je samen verder. Ik vind dat een zeer gunstige ontwikkeling.

Om even terug te gaan naar de andere partijen, de overheden; zowel de nationale als de Europese overheden. Ik vind dat daar ook een slag wordt gemaakt, maar nog niet genoeg.

MIJ IS OPGEVALLEN, EN DAT IS VERRASSEND OM TE ZIEN, DAT JUIST ZOIETS ALS DUURZAAMHEID, JUIST HET WAT LANGERE TERMJN KUKEN, IN SOMMIGE BEDRIJVEN MEER IS ONTWIKKELD DAN IN SOMMIGE POLITIEK.

U kent mijn achtergrond, dus ik kan ook nog met dat beetje ervaring uit die politieke tijd praten. Mij is opgevallen, en dat is verrassend om te zien, dat juist zoiets als duurzaamheid, juist het wat langere termijn kijken, in sommige bedrijven meer is ontwikkeld dan in sommige politiek; laat ik het maar zo formuleren. Ik zie, en dan heb ik het niet over de richtingen binnen de politiek, de neiging om langer vooruit te kunnen kijken. Als wij een fabriek neerzetten dan moeten we 20

jaar vooruitkijken, want je gaat niet een investering doen van €100 miljoen als je denkt: het zou over vijf jaar wel eens anders kunnen zijn. Dus het bedrijfsleven moet die strategische planning hebben. Ik zie het probleem in de politiek om die lange termijnstap te zetten. Ik zie ondertussen een VNO, de grote belangenbehartiger van het bedrijfsleven,

totaal de beweging naar de duurzaamheid gemaakt hebben die richting Den Haag een progressieve, innovatieve, duurzame rol speelt. Dat zijn belangrijke ontwikkelingen, vind ik, en dan roep ik wel de overheden en overheid, zowel nationaal als Europees, op om daar slim op in te spelen.

Ik rond af. Ik kan het niet laten om aan die overheden over uw hoofd heen, of misschien wel in uw richting, een oproep te doen. Het is een tijd dat we weten dat de politiek zich een beetje moet terugtrekken. Het maakbaarheidsgeloof zijn we al een tijd kwijt, dat is misschien ook wel begrijpelijk, maar vervolgens komt er nog een enorme economische

recessietegenwind overheen, waardoor ook de financiële mogelijkheden in de politiek steeds beperkter worden. Dan moet je iets doen, dat is logisch. Wat je dan moet doen, is zo slim mogelijk inspelen op wat bijvoorbeeld innovatieve bedrijven wel zouden willen doen, maar daar net een beetje hulp bij nodig hebben, of net een beetje scherpere regels bij nodig hebben. Deregulering is niet het enige verhaal. Soms moet je juist slimme regels introduceren, in de sfeer van veiligheid, gezondheid, duurzaamheid, om die bedrijven die toch al duurzamer of veiliger of gezondere producten leveren, een beetje te laten versterken. Dat kan een heel slimme manier zijn om dingen in de wereld te verbeteren zonder dat je echt in de markt hoeft te gaan interveniëren en zonder dat het je als samenleving en overheid geld kost. Daar vind ik dat wij nationaal en internationaal, dus Nederland en Europa, echt nog stappen kunnen en moeten maken.

De schildersziekte was een groot probleem. Dat gaat erom dat je niet op water gebaseerde verven gebruikt. Een bedrijf als DSM kan dat wel. De overheid zegt: wij stellen vanwege veiligheid, gezondheid, duurzaamheid hogere eisen aan verf. En het gebeurt, want de innovatieve bedrijven kunnen dat leveren. Wat is er slimmer dan op zo'n manier de planeet een beetje verder te helpen. Ik denk dat dat op heel veel terreinen kan en dat dat te weinig gebeurt. Het voorbeeld dat ik in het begin al even aankondigde, POET. Eigenlijk is het zot dat wij als groen land, met onze groene ambitie, want wij vinden in Nederland duurzaamheid belangrijk en in Europa, dat een bedrijf als DSM meer markt ziet in de Verenigde Staten en ook in Brazilië op het gebied van duurzame brandstof dan nu net in onze eigen

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

omgeving. Dat heeft voor een deel te maken met overheden die daar niet snel genoeg op inspelen. Dus die oproep doe ik graag.

Om toch enigszins vriendelijk en aardig te eindigen. Ik vind wel het beleid van de Nederlandse overheid ten principale goed in het vorige kabinet en ook in dit kabinet waar het gaat om bevorderen van de economie. Dan bedoel ik specifiek: hoe organiseer je je verdienmodel, hoe zorg je dat je als economie weer de spiraal omhoog te pakken krijgt door daar op in te springen waar je die potentie hebt. Dat is in essentie wat hier staat. Dat topsectorenbeleid dat met heel veel minder geld gepaard is gegaan dan daarvoor, dus in die zin is het een heel grote bezuinigingsslag, maar principieel is het een goede manier. Want wat is het topsectorenbeleid. Dat is dat men heeft gezegd: laten we niet alles doen waar we in Nederland altijd zo sterk in zijn, laten we kijken waar we echt goed in zijn. En laten we niet wat het niet goed doet voor al steunen, waar we ook in Nederland nogal wat van kunnen, maar laten we echte keuzes maken tot wat wel goed is en wat in potentie nog beter kan zijn. Dat is ongeveer de kern van het topsectorenbeleid. Bovendien, en dat is ook goed, het is niet topdown verzonnen in Den Haag. Er is aan het bedrijfsleven gevraagd: waar zit volgens jullie de grootste potentie in de komende generatie. Hier zitten een aantal topsectoren, en dan zijn het er altijd net een beetje meer die misschien echt zou willen als je zegt: maak duidelijke keuzes, maar in principe vind ik dat een goede benadering om die twee redenen. Een principieel nog iets betere benadering, conceptueel, is de Europese voor wat betreft het Horizon 2020 beleid. Daarin gaat heel veel geld om, €60 à €80 miljard gaat dat worden. Die doen

wat DSM ook probeert te doen, identificeren. Wat zijn de grote vraagstukken in de komende tijd, de grand challenges zoals dat daar wordt genoemd, en vervolgens terugredeneren: hoe zou je daar je bedrijvigheid en je samenleving het beste op kunnen gaan organiseren. Dat is eigenlijk de kern van het verhaal dat ik u heb willen voorhouden. Ik denk dat wij meer dan we nu doen de handen ineen kunnen slaan.

Ik zal nog even bij wijze van samenvatting mijn hoofdpunten noemen. Groen en groei, daar begon ik mee. Ik geloof daar heilig in, voor het bedrijf, voor de samenleving, voor deze provincie en voor de wereld. In de kern komt dat volgens mij neer, en dat geldt misschien voor Flevoland en dat geldt voor Nederland, op slim zijn en groot denken.

De heer Agema: Dank u wel, mijnheer Nicolai, voor deze prikkelende presentatie. Zoals u van ons gewend bent, vragen wij altijd iemand om een reactie te geven op de Cornelis Lely Lezing. We hebben nu mevrouw dr. ir. Ineke Mastenbroek bereid gevonden om dat voor ons te doen. Mevrouw Mastenbroek heeft plantkunde en plantenziektenkunde onder andere in Wageningen gestudeerd. Zij weet alles van de handel van poot- en consumptieaardappelen; naar mij verteld is wel naar 80 landen. Zij is directeur-eigenaar van een adviesbureau op het gebied van strategie en beleidsontwikkeling in de agribusiness, woonachtig in Swifterbant, dus een beetje één van ons. Ik wil haar graag het woord geven voor een reactie.

Mevrouw Mastenbroek: Dank u wel voor de introductie. Ik geloof dat ik het woord aardappel vandaag één keer in de mond neem en

dan nog een beetje in de zijlijn. Dat is wel lastig als je er zo veel jaren in gezeten hebt, maar ik wou vandaag een heel ander verhaal vertellen en misschien en passant de heer Verbeek een beetje helpen om wat argumenten te verzamelen om straks de discussie met de minister aan te kunnen over de toekomst van onze provincie.

Je kunt het grappig zeggen, zoals hier in deze tekst van Loesje, maar daarnet is het ook al uitgebreid aan de orde geweest, we weten natuurlijk dat we niet goed omgaan met onze grondstoffen. Ik dacht dat de heer Nicolai dat wel aardig liet zien in zijn plaatje, dat er maar zo'n heel korte periode zal zijn geweest waarin we van die grondstoffen gebruik hebben kunnen maken, omdat ze eindig zijn. Loesje zegt dat op deze manier. Er zijn veel

partijen mee bezig. DSM is uitgebreid met dat vraagstuk bezig, u bent er ongetwijfeld op uw eigen manier ook mee bezig. Ook de provincie heeft de afgelopen jaren aandacht besteed aan duurzaamheid. Maar voordat ik daaraan kom, wil ik u laten zien, en ook daarover heeft de heer Nicolaï iets gezegd, wat de overheid ondanks alle bezuinigingen voor ogen heeft als het gaat om duurzaamheid.

De overheid zet in op duurzaamheid en de overgang van de fossiele economie naar de bio-based economy. In het nieuwe regeerakkoord, en dat is vrij dapper denk ik, want aanvankelijk stond daar 14%, staat zelfs aangegeven dat men wil dat in 2020 16% van onze energie afkomstig is van alternatieven, dus volledig duurzaam. In 38 jaar vanaf nu zou dat volledig duurzaam moeten zijn. Dat is, wat ik al zei, meer dan in het vorige kabinet aangegeven stond. Daarbij zegt de overheid ook: waar zou dat vandaan moeten komen. Een aantal van u weten dat al wel, maar ik heb ze hier even weergegeven. Je kunt aan alternatieve bronnen denken, duurzame bronnen als de aardbodem, het water, de wind, de zon en de biomassa. Op het plaatje rechts van de tekst kunt u zien wat wij in termen van productie van elektriciteit al hebben gedaan de afgelopen tijd. Dat lijkt dan heel wat. Je ziet in ieder geval een heel sterke ontwikkeling van groene stroom. Inmiddels zitten we op bijna 10% duurzame energie als het gaat om stroom in termen van productie. Dan zou je op weg kunnen zijn naar die 16%, maar het gaat natuurlijk om wat je verbruikt. Op dit plaatje ziet u het verbruik van energie vanuit duurzame bronnen en dan hebben we het vandaag over heel andere getallen. Dan

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

hebben we het nog maar over 4%. Er moet dus wat dat betreft heel wat gebeuren.

Linksboven ziet u een plaatje waarbij aangegeven is in welke sectoren die duurzame energie op dit moment gebruikt wordt. Het grootste deel van die 4% zit in de elektriciteit en daarnaast verwarming, en in het vervoer wordt een heel klein stukje duurzame energie gebruikt. Rechtsonder iets waarover ik het wat uitgebreider wil hebben en dat is waar die hernieuwbare energie vandaan komt. Dan ziet u dat van die 4% het overgrote deel wordt ingebracht door productie van hernieuwbare energie vanuit biomassa.

Waar hebben we het dan over. Dan hebben we het over onze afvalverwerkers, die vanuit biomassa energie produceren, maar het grootste deel ervan komt vanuit de verbranding van houtpallets in onze centrales. Een heel klein stukje van het huidige gebruik van duurzame energie komt vanuit wind. Dat zou je niet zeggen als je hier door Flevoland rijdt, waar je toch heel veel windturbines ziet. Een uitermate klein stukje komt vanuit de andere bronnen die ik zojuist noemde, waterkracht, zon en bodem.

We komen dus nog maar nauwelijks boven die 4% uit. Dan vraag je je af, en dan kom ik een beetje op het terrein dat de heer Nicolaï daarnet raakte: zet de overheid daar op dit moment het juiste beleid naast om die ambitie die zij heeft te kunnen halen. Op dit plaatje ziet u de negen topsectoren genoemd waar de heer Nicolaï het daarnet over had en waarvoor dit jaar, 2012, in totaal €2,8 miljard beschikbaar wordt gesteld. Een heel groot bedrag. Daarvan is €1 miljard afkomstig van de overheid die dat via diverse kenniscentra en het NWO bijdraagt. Het overgrote

gedeelte komt dus van het bedrijfsleven. Op zich natuurlijk prachtig, maar het gaat om wat we noemen vraaggestuurd onderzoek; onderzoek dat het bedrijfsleven heeft aangedragen. Dat is de heel andere benadering waar de heer Nicolaï ook op doelde. De overheid zal volgend jaar, in 2013, nog wat minder gaan bijdragen en het bedrijfsleven nog wat meer, zodat we uiteindelijk weer in de buurt van de €2,8 miljard terechtkomen die zal worden gestopt in dat onderzoek dat zich dus concentreert op een aantal sectoren. Daarin heeft het bedrijfsleven zoals de heer Nicolaï al zei, keuzes gemaakt. Ze hebben gekozen om negen reeds sterke sectoren nog extra te gaan ondersteunen in de komende tijd.

Leidt deze aanpak van vraaggestuurd onderzoek, vastgelegd in zogenaamde innovatiecontracten, tot de gewenste innovatie? Volgens het Rathenau Instituut is het niets anders dan oude wijn in nieuwe zakken. Het is een voortzetting van een trend waarbij de academische vrijheid wordt ingeperkt en het onderzoek inderdaad vraaggestuurd wordt. Dat betekent onder andere dat het resultaat beperkt blijft tot de kring van direct betrokkenen. Kennis blijft naar mijn mening daardoor op de plank liggen, komt in ieder geval minder publiek beschikbaar. Uiteindelijk remt dat naar mijn stellige overtuiging dan ook innovatie. Dat er keuzes gemaakt moeten worden in een tijd van bezuiniging, begrijp ik heel erg goed, maar helaas worden daardoor nu

**DAT ER KEUZES GEMAAKT
MOETEN WORDEN IN EEN TIJD
VAN BEZUINIGING, BEGRIP
IK HEEL ERG GOED, MAAR
HELAAS WORDEN DAARDOOR
NU SOMMIGE SECTOREN
GEHEEL UITGESLOTEN.**

sommige sectoren geheel uitgesloten. Dat betekent bijvoorbeeld dat er geen klimaatsonderzoek meer wordt uitgevoerd en dat heeft als consequentie dat ideeën die in de ene context niet zo veel waarde hebben, in feite tot niets leiden, in een andere context dat wel kunnen worden. De heer Nicolaï doelde daar in zijn verhaal daarnet ook even op. Ik wil als voorbeeld het ontstaan van GPS vermelden. De Russen hadden op een gegeven moment de satelliet Spoetnik om de aarde zwerven. De Amerikanen vonden dat natuurlijk maar niets, dus die hadden een heel team uitgerust om constant te kijken waar die satelliet zich bevond en dat drukten ze uit in een positie ten opzichte van een vaste plek op de aarde. Daar werden ook een paar natuurwetten bij gehanteerd. Op die manier werd er gekeken naar waar die

satelliet op dat moment was. Toen was er iemand die de vraag stelde: als je weet waar die satelliet zich bevindt ten opzichte van dat vaste plekje op de aarde, kun je dat dan ook omdraaien; kun je vanuit dat idee als je weet waar de satelliet is, bepalen waar je zelf bent? Zo was het GPS-systeem geboren. Wat ik daarmee wil duiden is dat je af en toe even ook mensen nodig hebt om je te verwonderen. Ik weet dat DSM daar inderdaad volop ruimte voor geeft. Maar in het programma zoals dat nu is neergelegd, is dat helaas heel erg beperkt geraakt.

In de opzet zoals de overheid dat nu heeft, met negen topsectoren, komt het geld

dat de overheid ter beschikking heeft gesteld via de bekende kennisinstituten en via de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek, NWO. Helaas betekent dat ook dat private instituten als het NIZO in de zuivel, of de plantenveredeling, de gezondheidsdiensten, het HLB in de landbouw niet meer vanuit die gelden gefinancierd worden. Dat zijn wel allemaal partijen die uit de sector zijn voortgekomen, uit een behoefte van die sector om te innoveren. Er is heel veel praktijkkennis nodig om datgene wat inderdaad bedacht wordt in de praktijk te brengen. U gaf daar daarnet ook even een aantal voorbeelden van. Die kennis zit bij uitstek bij het soort instituten waar ik het daarnet over had.

Helaas betekent het geld dat de overheid heeft gealloceerd ook, dat het NWO minder ruimte heeft om academisch onderzoek te doen. Als je gisteren het een en ander hoort over hoe sommige academici daarmee omgaan, dan mag je daar misschien je kanttekeningen bij zetten. Maar goed, ik ga er toch van uit dat academische vrijheid in zijn algemeenheid nog tot heel erg vernieuwende dingen kan leiden.

Helaas is het ook nog zo dat de grote bedragen waar het om gaat in dit onderzoek en die je moet meenemen om te kunnen bijdragen in zo'n innovatiecontract, onmogelijk zijn voor het MKB. En dat is vaak de drijvende kracht achter innovatie in de regio, waar MKB in het verleden werd ondersteund veelal door programma's die opgesteld werden door productschappen. Als u bekend bent met wat er in het regeerakkoord staat, dan weet u dat de productschappen gaan verdwijnen. Dus ook daar een aanknopingspunt via de productschappen dat voor het MKB uit beeld

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

dreigt te raken. Of er alternatieven komen voor de onderzoeksfondsen die via de heffingen van de productschappen zijn ingericht en die besteed worden aan onderzoek dat juist door het MKB benut wordt, is nog maar de vraag.

Als laatste kom ik op de provincie. Ook de provincie heeft bij uitstek kennis van datgene wat er sterk aan haar MKB is, wat er innovatief aan haar MKB is in de regio, zit daar bovenop en ja, wat gaat er gebeuren als die provincies, zoals dat dreigt voor onze provincie te gebeuren, opgeheven worden. Dan zal in ieder geval die betrokkenheid die er is en die aandacht ook in termen van financiële ondersteuning die er is, wat verder op afstand komen te staan. Al met al ben ik niet zo heel erg enthousiast over de bijdrage van het topsectorenbeleid aan innovatie. Ik denk zelfs dat dat contraproductief werkt. Ondanks alle investeringen is er minder publieke kennis ter beschikking. Gelukkig, want ook dat dreigde nog even niet goed te lopen, is een weeffoutje in het begin van de ontwikkeling van het topsectorenbeleid hersteld. De aansluiting van het onderwijs, waar onze toekomst en frisse denkkraft vandaan mag komen, was namelijk vergeten, maar die is inmiddels zogenaamde Human Capital agenda's gecorrigeerd. Waar dat driehoekje van de heer Nicolai een mooi groen vierkantje werd, zou ik heel graag, en dan maken we er wat mij betreft maar een vijfhoekje van, daar heel nadrukkelijk het onderwijs en als we het hebben over het thema van vandaag, het groene onderwijs aan willen toevoegen. Een

heel belangrijke factor in de kennisontwikkeling, zeker van jonge mensen in Nederland.

Na dit uitstapje nu naar: wat gebeurt er in Flevoland. Flevoland heeft ook een heel ambitieus programma. Flevoland is koploper in heel veel sectoren. Vandaag heb ik het specifiek over alles wat met bio-based te maken heeft. Flevoland heeft het grootste areaal aan biologische landbouw. Waar het landelijk 2,6% is, is dat hier 8% van het areaal. Het windvermogen, ik duidde daar zojuist al even op, daarin zijn we koploper. We zijn koploper ondanks het feit dat we niet eens een heel erg gunstige situatie hier hebben als het gaat om de windcondities. Dan zijn kuststreken veel interessanter. We hebben de laagste totale uitstoot aan CO₂. We hebben een ondernemer op plaats 47 van de duurzame top 100 in 2012. En we hebben, ik zei het daarstraks al, een heel hoge ambitie: energieneutraal niet in 2050 maar in 2020. Weliswaar exclusief transport, maar daar heeft gedeputeerde Appelman nog iets specifiek over gezegd. Hij heeft gezegd dat hij niet alleen wil dat we energieneutraal zijn, maar ook dat er meer energie moet komen uit biomassa. Deze heb ik even van hem gepikt: een vruchtbare bodem voor duurzaamheid in Flevoland.

Wat mij betreft zijn de voorwaarden voor uitbreiding aanwezig. De kennis is er, de groene vingers zijn er en allerlei studies laten zien dat je op reststromen, die tweede generatie,

**FLEVOLAND IS KOPLOPER
IN WINDVERMOGEN,
ONDANKS HET FEIT DAT WE
NIET EENS EEN HEEL ERG
GUNSTIGE SITUATIE HIER
HEBBEN ALS HET GAAT OM DE
WINDCONDITIES.**

onvoldoende materiaal hebt wil je vanuit de biomassa werkelijk kunnen gaan produceren. Dat hoeft volgens mij ook niet. Ik wil u wat laten zien, waarbij je juist in Flevoland kunt profiteren van de hoge productiviteit in de landbouw om via biomassa nog een extra bijdrage te leveren aan de doelstelling om in 2020 energieneutraal te zijn. Nu hoor ik u al zeggen: biomassa produceren in plaats van voedsel. Ja, dat plaatst ook de provincie wel voor dilemma's, maar dat geldt eigenlijk

voor elke alternatieve vorm van energiewinning die binnen handbereik is. Want linksboven: 'Urk briest', nog steeds denk ik. En eerlijk gezegd, rechtsonder: niet het allermooiste plaatje, als je door Flevoland rijdt, is het met al die windturbines wel een beetje rommelig. Maar rechtsboven: persoonlijk vind ik het wel weer een heel erg mooi

gezicht. Dus het is maar net hoe je ertegenaan kijkt en men is natuurlijk heel druk bezig om via lijnopstellingen daar een iets beter beeld te creëren.

Zonnecellen, voor mij ook een beetje de vraag of dat nu altijd wel esthetisch zo verantwoord is. Linksboven een plaatje dat ik van het internet gehaald heb uit Duitsland vandaag. Ik moet zeggen dat het huis er niet fraaier op geworden is. En linksonder: dat gebeurde vorige week aan het eind van mijn eigen straat. Ik reed de straat in en dacht: wat is daar nu gebeurd? Op dat huis liggen nu ineens een heleboel zonnepanelen. Nogmaals, of het echt mooi is, is de vraag. Een leukere

22 oplossing is wellicht wat er bij Almere ligt. Daar ligt een zogenaamd zonne-eiland. Ik vind dat ze dat daar heel mooi hebben opgelost, die cirkel met allemaal zonnepanelen. Als je erdoorheen rijdt is het zo mogelijk nog indrukwekkender. Ik moet wel eerlijk zeggen, en dan ga ik terug naar het plaatje linksboven, ik ben vorige week nog in Duitsland geweest en u weet wellicht dat in Duitsland de aanleg van zonnepanelen al wat langer heel sterk gesubsidieerd wordt. Daar zie je toch dorpen waarvan de huizen helemaal vol liggen met zonnepanelen, waar men zelfs stukjes aan het dak erbij heeft gemaakt om er maar meer zonnepanelen op kwijt te kunnen. Nogmaals, het is de vraag of dat dan allemaal wel zo mooi is. We zijn ook in Nederland bezig met een programma, en dat is ook datgene wat nu bij mij in de straat is gebeurd, om de stijging die we al een beetje te pakken hebben ten aanzien van zonne-energie verder te laten doorzetten. U ziet hem aan de rechterkant.

Meer controverse is er natuurlijk over het gebruik van voedsel, over het gebruik van biomassa voor energie. Recent meldde de Rabobank eigenlijk helemaal geen heil meer te zien in die vergisters. De reden waarom zij dat zeggen, is omdat in de mestvergisters, waar het in Nederland grotendeels over gaat, co-producten moeten worden bijgestookt, in de meeste gevallen is dat maïs en die maïs is als gevolg van al die ontwikkelingen enorm in prijs gestegen. Dat betekent dat inmiddels de rendementen van die vergisters ernstig onder druk staan met als gevolg dat er heel veel stilstaan.

Soms heeft men het kennelijk niet helemaal in de vingers. Zo zie je dat er bij Coevorden heel veel protest is geweest tegen een

vergister die daar heel veel stank uitstootte. Recent, KRO Reporter met een rapport over het feit dat er bij die vergisters op dit moment nog wel eens stoffes gegooid worden die al helemaal niet de bedoeling zijn. Het gevolg daarvan was dat de PVV het inmiddels heeft over bruine stroom in plaats van groene stroom. Vanuit die vergisters wordt namelijk heel vaak stroom opgewekt.

Misschien nog wel indringender: als u de afgelopen tijd naar de televisie hebt gekeken dan ziet u dat Oxfam Novib is begonnen met een hele campagne om het effect van voedingsgewassen op armoede, honger en ontbossing breder uit te meten. Zojuist zagen we een plaatje van de heer Nicolai met een stel worteltjes waar een tankpistool uit kwam. Hier wordt het tankpistool op een iets andere manier uitgebeeld. De EU heeft onder druk, onder andere van deze campagne denk ik, inmiddels haar eis om bio fuels bij te mengen, laten vallen, want deze druk liep wel heel erg hoog op. Er liggen ook heel veel rapporten over de effecten van het gebruik van voedselgewassen op inderdaad honger, landjepik wordt het dan ook wel genoemd, in de wereld.

Laten we eerlijk zijn. Als je kijkt naar een hoogproductieve regio zoals Flevoland en je weet dat daar inderdaad tien ton tarwe per hectare kan worden geoogst, je rekent dat om en vergelijkt dat met de productie van tarwe bijvoorbeeld in Brazilië, dan zie je dat je van die hectare in Flevoland net zo veel eiwit kunt oogsten als van die hectare soja in Brazilië. Dat zet je wel aan het denken. Ik denk dan ook dat het niet mogelijk is om gewassen die in de akkerbouw geteeld worden, te gebruiken voor biobrandstoffen als je niet wat extra's doet, als je er niet extra waarde

aan wilt toevoegen. Daar wil ik u graag iets over vertellen.

Die extra waarde zou je kunnen bereiken door wat men dan noemt cascadering. Aan de rechterkant een vierkantje, op de onderste stap van dat vierkantje staat 'energie'. Dan gaat het hier dus over het gebruik van biomassa. Naarmate je hoger dat vierkantje ingaat, zie je steeds meer materialen die je ook uit die biomassa zou kunnen halen, zoals inderdaad DSM ermee bezig is, en die gebruikt kunnen worden. Zoals bioplastics, die zou je ook kunnen maken en die worden dan hoger in zo'n piramide hoger van waarde. Ik wil ook aangeven middels een case die hier in Flevoland op dit moment uitgewerkt wordt, dat je niet altijd heel eenzijdig naar zo'n discussie moet kijken en dat je ook kunt

kijken naar: wat doet zo'n teelt eventueel nog verder; wat geeft het nog meer toegevoegde waarde aan de teelt. Ik wil u presenteren de case van 'gras in het bouwplan van een akkerbouwer'. Veel akkerbouwers in Flevoland hebben een bouwplan waarin de belangrijkste gewassen aardappelen en suikerbieten worden geteeld. Dat zijn nu eenmaal de producten waarmee zij het meeste financiële rendement kunnen behalen. Als je alleen maar die gewassen teelt, dan put je de grond uit; dat is heel simpel. Al heel lang telen akkerbouwers daarom daarnaast granen. Granen zijn heel lang financieel absoluut niet interessant geweest. De laatste jaren is het wat beter omdat de

**IK DENK DAN OOK DAT
HET NIET MOGELIJK IS
OM GEWASSEN DIE IN DE
AKKERBOUW GETEELD
WORDEN, TE GEBRUIKEN
VOOR BIOBRANDSTOFFEN
ALS JE NIET WAT EXTRA'S
DOET, ALS JE ER NIET
EXTRA WAARDE AAN WILT
TOEVOEGEN.**

De laatste jaren is het wat beter omdat de

prijzen hoger zijn, maar nog steeds moet je tarwe echt zien als een rustgewas, waarmee je inderdaad wat nieuwe organische stof toevoegt aan de bodem en waarmee je de bodem eventjes op adem laat komen.

Gras is ook zo'n gewas dat heel goed als een rustgewas kan worden gebruikt. Het verhoogt het CO₂ in de bodem. Je krijgt daardoor ook meer organische stof. En gras is interessant omdat er veel minder gewasbescher-

mingsmiddelen worden gebruikt dan in alle andere gewassen. Tevens geeft gras een relatief hoog rendement als het gaat om de productie van biogas. Als je gras teelt waar je dat nog nooit eerder hebt gedaan, kun je bovendien een bijdrage leveren aan het verminderen van het surplus van dierlijke mest, want bij uitstek op gras kun je

heel erg goed mest uitrijden en daarmee ook weer die organische stof verhogen. Wat kun je nog meer met gras? Als je kijkt naar hoe je dat gras zou kunnen afbreken, en dit is een case waar op dit moment op gestudeerd wordt, en dat kan ook met luzerne dat veel in de biologische teelt wordt gebruikt ook als rustgewas, dan kun je daaruit als je het getransporteerd hebt naar een centrale plek, eerst via simpel uitpersen eiwitten halen en polymeren. Van die eiwitten en polymeren kun je in de richting van veevoer, misschien zelfs humane voeding, en kun je bijvoorbeeld bioplastics maken. Vervolgens kun je via een vergistingsproces het gas eruit halen en dat gas kan, al dan niet vloeibaar, in de

24 mobiliteit of op het aardgasnet. Uiteindelijk houdt je na die vergisting een digistaat over. Dit digistaat is in tegenstelling tot digistaat uit mestvergisters puur plantaardig en juist daarom kan het heel goed toegepast worden in de tuinbouw. Daardoor heb je uiteindelijk - je zou er zelfs nog weer warmte uit kunnen produceren door het in pallets te maken en uiteindelijk te verbranden - de cirkel meteen rond, omdat je het terugbrengt naar de tuinbouw.

Waarom het in Flevoland zo interessant is, is met name omdat we in Flevoland zulke hoge producties kunnen bereiken. Je moet namelijk met biomassa bij uitstek niet willen rondrijden. Biomassa is heel veel water, ik denk 85% gemiddeld, en dat moet je natuurlijk niet over de weg ergens naartoe gaan rijden. Je moet proberen om op een plek biomassa te produceren waar dat heel effectief en met een hoog rendement gaat. Je moet het niet over een grote afstand willen vervoeren, je moet het lokaal willen verwerken. Als gevolg daarvan ontstaat er meteen een lokale, nieuwe, Flevolandse economie. Het betekent voor de akkerbouwers in Flevoland dat er een nieuwe afzetmogelijkheid komt. Dus naast al die traditionele mogelijkheden heeft men een afzet richting de productie van duurzame energie en het is voor al het natuurgras dat wij hebben in Flevoland wellicht een mooie mogelijkheid om bij te dragen, naast dat ze dat al doen als natuur, aan de duurzame economie. Bermgras, helaas. Daar zit vaak zo ontzettend veel rommel in die berm, dat dat moeilijker is, want ook voor bermgras zoeken we natuurlijk nog wel eens wat alternatieven. Ik zie duurzaamheid dus als een kans voor Flevoland. Naast wind en zon dus ook biomassa, mits goed gekozen. Niet alle biomassa's

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

kunnen wat mij betreft Flevoland aan de top houden waar ze al staat, dus koploper laten blijven zijn. Er is groen onderwijs, er is innovatievermogen in onze provincie.

Ik heb daarstraks al een opmerking gemaakt over de contraproductiviteit van volgens mij het beleid dat de overheid op dit moment hanteert voor innovatie. Ik zou de provincie dan ook willen oproepen om eens na te denken over het inrichten van een open kenniscentrum, een kenniscentrum waar die kennis die gegenereerd wordt ook beschikbaar is voor die MKB-ers, die daaruit allemaal heel slimme dingen weten te ontwikkelen. Een kenniscentrum voor bio-energie. Dat zou toch heel mooi zijn, want dan zouden we uiteindelijk de provincie kunnen positioneren als een agrarische provincie waar kennis ontwikkeld en ter beschikking gesteld wordt ten behoeve van duurzame energieproductie, omdat het kan volgens mij in een uniek samenspel met hoogproductieve landbouw, de natuur en de woonomgeving. Of het er dan uiteindelijk zo moet uitzien, ik denk persoonlijk van niet, maar ik wou er graag mee eindigen, omdat ik denk dat er een heleboel harmonie uit dit plaatje tevoorschijn komt.

De heer Agema: Mevrouw Mastenbroek, heel hartelijk dank voor dit positieve verhaal en deze mooie reactie op de Cornelis Lely Lezing. Ik gaf in het begin al aan dat dit de 6e lezing op rij is. We beginnen dus een beetje een traditie te krijgen. We zijn ooit met een traditie begonnen om de spreker van de Lely Lezing een boekje aan te bieden. Dat kost ons steeds meer moeite, omdat het boekje op een gegeven moment op is. Maar, we hebben er toch weer één, het boek van Cornelis Jansma over Cornelis Lely, 'De Bedwinger van

de Zuiderzee'. Ik wil u dat graag aanbieden als dank voor uw lezing.

Ik wil natuurlijk ook de heer Verbeek en mevrouw Mastenbroek heel hartelijk bedanken voor hun inleiding en hun reactie. Ze krijgen daar een bloemetje bij.

Hiermee is de Cornelis Lely Lezing afgesloten, maar we hebben nog een heel mooie 'uitsmijter' voor u. Er is een Boerderijenboek gemaakt voor Lelystad; het 'Boerderijenboek Lelystad'. De heer Lex Kruit, één van de eerste

agrarische ondernemers in het gebied rond Lelystad, gaat u daar het een en ander over vertellen. Het is een boek met een verhaal over het ontstaan van het buitengebied van Lelystad en in feite een kroniek over de innovatie van de agrarische ontwikkelingen in dit gebied. U begrijpt uit de bijdragen daarnet in de Cornelis Lely Lezing dat het heel toepasselijk is om daar nu als slot voor deze bijeenkomst het een en ander over te

25 zeggen. Ik wil de heer Kruit vragen om naar voren te komen en zijn verhaal te doen.

De heer Kruit: Goedemiddag allemaal. Ik denk dat wij als agrariërs allemaal meedoen in het verhaal dat we van de beide sprekers hebben gehoord. Ik leg een iets ander accent. Ik sta hier voor u omdat ik van de organisatie van deze dag de gelegenheid heb gekregen om namens de Stichting Boerderijenboek Lelystad dit boek te mogen presenteren. Ik zal me even aan u voorstellen. Ik ben Lex

Kruit, één van de eerste generatie pachters in het gebied Lelystad. Ik ben met mijn gezin in 1972 vanuit de Overijsselse veenkoloniën naar de Zeebiesweg in Oost Flevoland gekomen, omdat we in juni 1971 een bedrijf hadden toegewezen gekregen. In die jaren was er ieder jaar een verpachting, waarbij door de Rijksdienst IJsselmeerpolders een aantal agrarische bedrijven (eerst wel honderd, later veel minder) werden uit gegeven. Voor deze bedrijven moest je solliciteren, bij de Rijksdienst uiteraard. Je moest aan een

aantal voorwaarden voldoen: van onbesproken gedrag zijn, boer zijn of ervaring hebben, minimaal 26 jaar, gehuwd en lid van een standsorganisatie.

De uitgifte van Oost Flevoland heeft plaatsgevonden tussen 1969 en 1976. Een bijzondere uitgifte van gronden heeft later, van 1983 tot 1993, plaatsgevonden door de gemeente Lelystad in de vorm van uitgifte met als voorwaarde dat er biologisch geboerd moest worden. Het betreft het gebied Lelystad Noord, tussen de stad en de dijk. Het eerste voorjaar wist ik als veenkoloniale

boer niet wanneer je op de zware klei kon beginnen met zaaien. Maar omdat het zo kaal en vlak was, kon je zo zien wanneer de buurman, in mijn geval buurman Zeinstra, een ervaren kleiboer, aan de slag ging. De grond was dan dus bekwaam.

Nu waarom dit boek. Na inventarisatie bleek er behoefte te bestaan om in navolging van Zeewolde en Biddinghuizen een boek te maken van veertig jaar poldergeschiedenis, beschreven vanuit de basis. Een actieve commissie, ontstaan rond Henk Heijboer, is

KENNIS ALS DUURZAME BRANDSTOF DE TRANSITIE VAN DE FOSSIELE ECONOMIE NAAR DE BIO-BASED ECONOMY: WIE KLEIN IS, MOET SLIM ZIJN EN GROOT DENKEN

in het najaar van 2010 aan de slag gegaan om meer dan driehonderd levensverhalen en foto's op papier te krijgen. Voorwaar een unieke prestatie. Zeker omdat het allemaal vrijwilligerswerk is. Het interviewen en op papier zetten van de pioniersverhalen was een enorme klus. Vele gesprekken aan de keukentafel, veel herinneringen, veel emoties, zoeken in oude schoenendozen naar net die ene mooie foto, zoeken naar verdwenen mensen. Er is al heel veel veranderd in veertig jaren tijd. Het zijn unieke verhalen geworden, want nergens vind je zo een geselecteerde groep zo verschillende mensen bij elkaar als hier in de polder. Mensen uit alle provincies, met allerlei dialecten, geloven en zienswijzen, die zo maar bij elkaar gezet worden en moeten gaan samenleven. Het is gelukt, omdat er een gezamenlijke passie was en dat was pionieren in de polder op jonge vruchtbare kleigrond in een onmetelijke ruimte die nog verder ingevuld moest worden. Toen we kwamen was er bijna niets, alleen klei, lucht en horizon. Wat een voorrecht om hier te mogen starten! Wat een mogelijkheden in het vooruitzicht. Laten we als boeren ervoor zorgen dat we onze prachtige grond in nog betere staat doorgeven aan de volgende generatie.

We hebben in de afgelopen vijftig jaren steeds aanpassingen gezien in de oorspronkelijke bestemming. Bijvoorbeeld het dorp Larsen dat er nooit gekomen is maar in de naamgeving wel bestaat, bijvoorbeeld: Larserbos, Larserweg, Larserpoort. Ook bestond er een apart telefoon netnummer met maar een paar honderd nummers.

Het overheidsbeleid ten aanzien van pacht, erfpacht en eigendom is in de loop der tijd

geheel veranderd. In de begintijd was er voor namelijk pacht en erfpacht, zodat ook jonge boeren zonder financiële middelen konden starten. In de tachtiger jaren werd in de Tweede Kamer de motie Faber aangenomen en heeft het Rijk veel gronden verkocht, zodat er geld was om natuurgebieden te kopen en in te richten. In onze polder heeft natuurontwikkeling ook een belangrijke plaats gekregen en zijn we gewend geraakt aan Natuurpark Lelystad, Flevolands landschap en Staatsbosbeheer. Prachtige bossen en natuurterreinen met fantastische fiets- en wandelpaden geven uitgebreide mogelijkheden voor iedereen om van het buitengebied te mogen genieten. Hier is echt sprake van een mooie afwisseling van natuur en landbouw.

In het boek wordt ook zeer terecht aandacht besteed aan de boerin. Haar levenswijze wonend op een boerderij is in veertig jaar tijd spectaculair veranderd. In de zeventiger jaren, de tijd van de uitgifte, was het niet gebruikelijk dat een boerin een baan buitenshuis had. Er werd verwacht dat ze thuis was om te koken, koffie te zetten, mensen te ontvangen en voor de kinderen te zorgen. Het is fijn dat de Boerderijenboek Commissie een inventarisatie heeft gedaan van wat de boerin van nu zoal doet. In het Boerderijenboek staan op bladzijde 265 wel twintig beroepen genoemd. Ik noem er een paar van. Paardenfokkerij, leerkracht, politieke functies, veeverzorging, boekhouding, kinderopvang, het runnen van een zaak,

**HET ZIJN UNIEKE VERHALEN
GEWORDEN, WANT
NERGENS VIND JE ZO EEN
GESELECTEERDE GROEP ZO
VERSCHILLENDE MENSEN
BIJ ELKAAR ALS HIER IN DE
POLDER.**

onderwijsinspecteur, schaatscoach, Omroep Flevoland, Kunstkring, marketing, politie- en gevangeniswerk, enzovoort, enzovoort.

Het is volgend jaar honderd jaar geleden dat een vrouw, koningin Wilhelmina, in haar troonrede sprak: "Ik acht de tijd gekomen om de afsluiting en drooglegging van de Zuiderzee te ondernemen. Verbetering van de waterstaatkundige toestand van de omliggende provincies, uitbreiding van grondgebied en

blijvende vermeerdering van arbeidsgelegenheid zullen daarvan het gevolg zijn." Met deze geveugelde woorden is ingenieur Lely aan de slag gegaan en is het geworden wat het is.

Dan komen we nu bij de vraag: hoe ziet de toekomst eruit in dit gebied. Zeker nu een brandende vraag, omdat ons nieuwe kabinet de naam

Landbouw en Innovatie van het gebouw van het ministerie van Economische Zaken heeft verwijderd. Wat moeten we daar nu mee? Wat landbouw betreft zijn we geen voorlopers meer in onze polder. Bedrijfsvergroting is door de huidige grondprijzen erg moeilijk. We zullen dus erg innovatief moeten zijn en inspelen op maatschappelijke tendensen: duurzaam, biologisch, diervriendelijk, consumentgericht, transparant, streekgebonden afzet. De burger van nu kijkt over onze schouder mee en wil meepraten over onze manier van werken. We moeten contact houden en niets te verbergen hebben. Dit zal en heeft al een mentaliteitsverandering bij veel boerengezinnen teweeggebracht. Alleen grootschaliger

past misschien meer in andere gebieden in Europa.

Wij moeten denk ik naar verbreding en specialisatie van activiteiten op onze bedrijven, zodat we voor meer mensen wat kunnen betekenen. Uitbouwen van onze kennis en ervaring op het gebied van selectie en vermeerdering en biologische landbouw. Bedrijven met een neventak, bijvoorbeeld natuurontwikkeling, educatie, zorg voor gehandicapten of ouderen, in de recreatie of in de energievoorziening. Misschien past het wel om op de boerderij in leefgemeenschappen de sociale functie uit te bouwen, zodat meer mensen van het buitenleven kunnen genieten. Kortom, er zijn nog heel veel mogelijkheden.

Omdat deze toekomstbeelden door de volgende generaties ingevuld gaan worden, wil ik graag het eerste exemplaar van Het Boerderijenboek uitreiken aan één van de jongste ondernemers in ons gebied en dat is zoals u al op de beelden achter mij hebt kunnen zien Eliene Verhoeven. Melkveehoudster op een groot familiebedrijf.

Eliene, ik hoop dat jij jouw enthousiasme kunt vasthouden en dat je de mogelijkheden die zich aandienen met je hart zult kunnen volgen. Ik wens jou en je familie veel voldoening in jullie werk.

Mevrouw Verhoeven: Lex, ik bedank u dat ik Het Boerderijenboek in handen mag nemen. En ik bedank mijn opa en mijn ouders dat ik als derde generatie in dit bedrijf mag zijn. Ik beloof jullie dat ik mijn best zal doen en goed zal passen op deze mooie polder.

De heer Agema: Dank je wel. Het boek is te koop straks in de hal. Ik kan jullie allemaal aanbevelen om dat te kopen. Ik wil graag iedereen heel hartelijk bedanken voor deze bijeenkomst. Zoals ik al zei, georganiseerd door de Stichting Kennistransfercentrum Flevoland. Het bestuur bestaande uit Veronica van der Goot, Bart Fokkens en Chris Leeuwe, die natuurlijk als vanouds ervoor gezorgd hebben dat deze Lely Lezing georganiseerd kon worden. Ik wil graag Elisabeth ten Wolde en Monique Kouthoofd van Nieuw Land bedanken voor alle

ondersteuning die jullie geboden hebben. Ik wil Jan Gras, directeur van dit prachtige theater, bedanken dat hij ons zo welwillend heeft willen ontvangen en zo'n goede gastheer was. Ik wil u graag allemaal uitnodigen voor een receptie in de foyer. Ik dank u voor uw komst. En ik heb nog een boek, inderdaad. Helaas niet voor iedereen, maar wel voor de sprekers. Tot bij de borrel.

Colofon

Ontwerp en vormgeving: Kors de Waard (Potztausend, Lelystad)

Foto's: Wierd Massink (Fotostudio Wierd, Lelystad)

Redactie: Aagje Kemper (Pieters Producties, Lelystad)

Coördinatie: Elisabeth Hoffs (Nieuw Land, Lelystad)

Druk: Drukkerij Cabri, Lelystad

© 2012 Stichting Kennistransfercentrum Flevoland

www.cornelislelylezing.nl

